

Računalniška orodja za prevajanje

Povzetek

Prispevek predstavlja sodobne računalniške tehnologije za prevajanje, predvsem pomnilnike prevodov in terminološke banke. V prvem delu prispevka je na kratko orisano področje in predstavljene najpomembnejše prednosti in pomanjkljivosti teh programov, v drugem delu pa sledi preskus programa ATRIL Déjà Vu na nekoliko daljšem besedilu s področja farmacije. Pri tem naj bi pokazali predvsem to, da je uporabnost teh orodij močno odvisna od značilnosti besedil, ki jih prevajamo, in od narave prevajalskega dela. V sklepu so nakazane smernice razvoja prevajalskih tehnologij v prihodnosti in uvajanja le-teh v tukajšnji prevajalski prostor.

Summary

The paper is an introduction to the state-of-the-art computer technologies for translators, particularly focusing on translation memories and terminology management systems. The first sections briefly outline the field of translation tools and present some of their advantages and drawbacks. The section following demonstrates the performance of the ATRIL Déjà Vu translation memory system in the translation of a technical text. Our main objective is to show that the efficiency of these tools depends very much on the characteristics of texts to be translated and generally on the nature of the translation project. Finally the paper briefly discusses the possibilities of further development in this field and the need for broader implementation of translation tools in Slovenia.

Uvod

Povpraševanje po prevajalskih storitvah se že nekaj časa pri nas in v svetu povečuje, še posebej izrazito v nekaterih gospodarskih dejavnostih, državni upravi in mednarodnih ustanovah. Razlogov za to je več, v zadnjem desetletju pa so k temu pripomogle predvsem nove komunikacijsko-informacijske tehnologije, ki omogočajo hitrejša in učinkovitejša povezave med pripadniki različnih jezikovnih skupin, in vse bolj intenzivne gospodarske in politične poteze združevanja v Evropi in svetu. Pa ne gre le za povečanje povpraševanja. Prevajalci naj bi obvladali strokovno področje in terminologijo, v zadnjem času pa tudi sodobne prevajalske tehnologije in orodja. Kakovostne prevajalske storitve so temu primerne visoko cenjene, tega pa si marsikateri naročnik dolgoročno ne more privoščiti. Tako ni

presenetljivo, da razvoj računalniškega prevajanja že nekaj časa narekujejo veliki naročniki prevodov – multinacionalne družbe, Evropska unija ipd.

Želja po popolni ali delni avtomatizaciji prevajalskega procesa je stara že desetletja – prve resne raziskave o strojnem prevajanju (*MT – Machine Translation*) so se začele v ZDA v zgodnjih petdesetih letih. Šele s prevlado osebnih računalnikov pa se je razvila veja računalniško podprtega prevajanja (*CAT – Computer-Aided Translation*), ki je za »profesionalce« neprimerno bolj zanimivo; orodja za strojno prevajanje pa so danes namenjena predvsem ljudem, ki se z jezikom ne ukvarjajo poklicno.

Strojno prevajanje zajema vsa orodja, pri katerih je prevajalski proces s pomočjo modulov za oblikoslovno in skladenjsko analizo in

sintezo ter eno- in dvojezičnih leksikonov do največje možne mere avtomatiziran, vloga človeka pa je omejena na morebitno pripravo besedila in popravo rezultatov. Orodja za računalniško podprto prevajanje pa prevajalski proces le olajšajo in pospešujejo in v širšem pomenu besede obsegajo vse računalniške pripomočke, ki utegnejo prevajalcu pomagati pri delu (črkovalniki, tezavri, elektronski slovarji, terminološke banke, pomnilniki prevodov itd.). Drugače povedano, orodja za strojno prevajanje so usmerjena v avtomatizacijo oziroma simulacijo samega miselnega, introspektivnega dela prevajalskega procesa, računalniško podprto prevajanje pa je večinoma podpora referenčnega dela, tj. iskanja po slovarjih, vzorčnih besedilih, terminoloških bankah ipd.

Pomnilniki prevodov

Eden pomembnejših premikov zadnjega desetletja je razvoj programov s pomnilnikom prevodov (*TM – Translation Memory*). Pomnilnik prevodov je podatkovna zbirka *prevodnih enot*, navadno povedi ali krajših delov besedila, ki so – kot izvirmik in prevod – shranjeni v pomnilniku in so ob morebitni ponovitvi enakega ali zelo podobnega dela besedila na voljo za ponovno uporabo. Osnovna zamisel tega orodja je torej, da se pri nekaterih vrstah besedil določene strukture, formulacije ali cele povedi ponavljajo, zato pomnilnik prevodov med prevajanjem v ozadju išče podobne ali enake enote in jih prevajalcu samodejno ponudi. Program s pomnilnikom prevodov navadno poleg tega obsega še orodje za izdelavo in upravljanje terminoloških bank, lahko pa ima vgrajeno tudi komponento za vzporejanje (*alignment*), s katero pomnilnike ustvarjamo iz že prevedenih besedil, preverjanje črkovanja, strojno prevajanje in drugo.

Pogoj za uporabo tega orodja je, da imamo izvorno besedilo v elektronski obliki. Program besedilo razdeli v segmente ali enote, vsaka

prevedena in potrjena enota pa se zapiše v pomnilnik. Pri vsaki novi enoti, ki jo začnemo prevajati, program samodejno pregleda zbirko prevodnih enot in nam ponudi katero od treh možnosti:

- ni zadetka (*no match*): če se nobena enota v pomnilniku do (uporabniško) določenega odstotka ne ujema z novo,
- megleni zadetek (*fuzzy match*): če je program našel eno ali več enot, ki so novi do določenega odstotka podobne,
- poln zadetek (*exact match*): če se najdena enota popolnoma ujema z novo.

Ker pomnilnik prevodov nima vgrajenih modulov za morfosintaktično analizo prevodnih enot, ampak je sposoben prepoznavati podobnost le na ravni besed ali besednih nizov, je teoretično uporaben za vse jezikovne pare, praktično pa za vse jezike, za katere je zagotovljena znakovna podpora.

Od uporabe tovrstnih orodij lahko pričakujemo naslednje prednosti (glej Heyn, 1997):

- boljša časovna učinkovitost – prevajalec se ukvarja le še s prevodnimi enotami, ki jih ni še nikdar prevedel,
- doslednost v rabi izrazja – terminološka banka in pomnilnik prevodov skrbita za to, da se izrazje v izhodiščnem in ciljnem jeziku dosledno ujema,
- referenčni vir – zanesljiv in urejen pomnilnik prevodov je dragocen jezikovni vir za prihodnje delo.

Dejanska uporabnost pomnilnikov prevodov je v veliki meri odvisna od značilnosti besedil, ki jih želimo prevajati, saj temelji na predpostavki, da se v določenih vrstah besedil stavki, besedni nizi ali posamezni izrazi v bolj ali manj nespremenjeni obliki ponavljajo. Tako imenovani *faktor ponavljanja* se lahko kaže na različne načine in na različnih ravneh besedila, od njega pa je odvisna tudi odločitev za najprimernejši prevajalski postopek. Poleg ponavljanja na učinkovitost dela s pomnilnikom prevodov vplivajo še drugi dejavniki v

okviru besedila in zunaj njega, npr. povprečna dolžina prevodnih enot, obseg prevajalskega projekta (dolžina besedila), velikost, število in kakovost terminoloških bank in pomnilnikov prevodov, ki jih imamo na voljo pred prevajanjem ipd.

Program s pomnilnikom prevodov je lahko vključen v urejevalnik besedil (Word, WordPerfect), lahko pa ima svoje lastno delovno namizje, v katerega uvozimo dokument, ki ga želimo prevesti. Med najpomembnejše tovrstne izdelke sodijo:

- TRADOS Translator's Workbench (zraven sodita še terminološki program MultiTerm in orodje za vzporejanje WinAlign), <http://www.trados.com/>
- IBM Translation Manager, <http://www.soft-ware.ibm.com/ad/translate/eqfn0b02.html>
- STAR Transit in TermStar, <http://www.translit.se/star/transit.htm>
- EUROLANG Optimizer, <http://www.euro-lang.fr/>
- ATRIL Déjà Vu, <http://www.atril.com/>

Programi za ustvarjanje, vzdrževanje in izmenjavo terminoloških bank

Vsi strokovni in tehnični prevajalci se vsak dan srečujejo s termini, ki jih v splošnih slovarjih ni, pogosto pa jih ni niti v specialnih in področnih slovarjih. Večina strokovnih in znanstvenih področij se danes razvija tako hitro, da novih izrazov slovaropisje ne more spremljati. Hkrati je terminološka doslednost in natančnost prav pri strokovnih in tehničnih besedilih ključnega pomena in tako tudi ključni pogoj za funkcionalen prevod. Prevajalec ali prevajalska ekipa si zato pogosto ustvari svoje lastne terminološke glosarje ali banke, ki naj bi pomagale pri zagotavljanju terminološke enotnosti vsaj za določeni prevajalski projekt, če že ne za vso stroko.

Za ta namen so na voljo številna programska orodja, s katerimi je mogoče terminološke vnose strukturirati, posodabljanje, povezovati

med seboj in po njih iskati. Standardni terminološki vnos je sestavljen iz številnih polj (Arntz/Picht, 1995: 239), ki določeni termin ustrezno opredeljujejo, npr. izvirni termin, definicija, primer iz besedila in vir, klasifikacijski ključ, prevodi, sinonimi in antonimi, grafični prikaz itd. Pri računalniških programih za sestavo terminoloških bank se polja pri vnosu v grobem delijo na glavo vnosa (tam so shranjeni upravni podatki, npr. datum vnosa, ime vnašalca, datum zadnje spremembe, ime tistega, ki je spremenil besedilo, zaporedna številka, podatki o prevajalskem projektu itd.), indeksna polja (termin v različnih jezikih, sinonimi itd.), besedilna polja (definicija, opomba, primer itd.) in atributna polja (slovnici kvalifikatorji itd.).

Starejši sistemi (npr. Eurodicautom, terminološka banka evropske komisije) so sicer omogočali vnašanje številnih jezikovnih, strokovnih in upravnih podatkov, niso pa zagotavljali navzkrižnih povezav med vnosi in posameznimi izrazi ter izmenljivosti podatkov. Sodobni programi za sestavo terminoloških bank omogočajo oblikovanje sheme vnosa v skladu s specifičnimi potrebami prevajalskega projekta, navzkrižne povezave, ki terminološke vnose strukturirajo v semantične mreže, grafične prikaze, v zadnjem času pa so bili oblikovani tudi standardi za zapis tovrstnih podatkovnih zbirk, ki zagotavljajo izmenljivost le-teh (MARTIF; ISO 12200) (Reinke/Schmitz, 1998).

Programi za sestavo terminoloških bank so navadno vgrajeni v programe s pomnilnikom prevodov ali so del istega programskega paketa. Med najpogostejše uporabljanih je MultiTerm podjetja TRADOS, sledijo pa mu STAR-ov Termstar, ATRIL-ov TermWatch in drugi.

V terminologiji se odpirajo nove poti s spoznanji korpusnega jezikoslovja. Računalniška zbirka besedil z določenega strokovnega področja je izredno dragocen vir pri pripra-

vi terminoloških bank, če pa imamo na voljo ustrezna računalniška orodja, je mogoče le-to celo delno ali povsem avtomatizirati. Z uporabo vzporednih korpusov je mogoče iz izhodiščnega besedila avtomatsko pripraviti seznam morebitnih terminoloških izrazov in nato na podlagi vzporednih konkordanc iz ciljnega besedila izluščiti predloge za ustrezne prevode. To bi bil nedvomno hiter in učinkovit način za oblikovanje terminoloških bank za določeno področje, saj nam hkrati omogoča tudi vpogled v dejansko rabo termina v besedilu. Žal je predpogoj za to ustrezna zbirka vzporednih besedil v elektronski obliki, ki je pogosto ni enostavno dobiti.

Preskus pomnilnika prevodov na daljšem besedilu – strokovni katalog Vademecum Lekove domače lekarne

Ker se prave zmogljivosti pomnilnikov prevodov pokažejo šele pri večjih podatkovnih zbirkah in daljših prevajalskih projektih, smo želeli enega od programov s pomnilnikom prevodov preskusiti na obširnejšem besedilu. Cilj preskusa je bil:

- z vzporejanjem že prevedenega besedila oziroma več besedil ustvariti čim večji pomnilnik prevodov,
- preskusiti tako pridobljeni pomnilnik prevodov na krajšem besedilu z enakega področja oziroma v okviru enakega prevajalskega projekta.

Pri tem se je najprej pojavilo vprašanje, kje najti primerno zbirko besedil oziroma daljše besedilo, ki bi bilo v elektronski obliki na voljo kot izvirnik in prevod, hkrati pa bi ustrezalo orisanim merilom za primerna besedila (faktor ponavljanja itd.). Po nekaj začetnih neuspehih se je na našo prošnjo za sodelovanje odzvalo ljubljansko podjetje Lek in nam za raziskovalne namene prijazno poslalo slovenski izvirnik in prevod v angleščino Vademecum Lekove domače lekarne 1995.

Besedilo v celoti obsega približno 12.700

besed ali 88.000 znakov, gre pa za katalog izdelkov Lekove domače lekarne. V njem so po kratkem uvodu opisani posamezni preparati v obliki, značilni za zdravila (sestava, delovanje, indikacije, kontraindikacije, doziranje in uporaba, stranski učinki itd.). Besedilo je po svoji makrostrukturi sicer katalog, a ker je pravzaprav sestavljeno iz manjših, ponavljajočih se enot, je prevladujoča besedilna vrsta vložni listek (tj. navodila za uporabo zdravil). Zgradba teh manjših enot se ravna po ustaljenem (deloma celo zakonsko predpisanem) vzorcu, zato je mogoče že vnaprej pričakovati, da bo veliko ponavljanja. Besedilo vsebuje precej strokovne terminologije medicine, farmacije in farmakologije, zato bi za prevajanje potrebovali predvsem dobro terminološko banko, ker pa nas je pri preskusu zanimalo delovanje pomnilnika prevodov, terminološke banke za ta projekt nismo izdelali.

Preskus je bil izveden s programom ATRIL Déjà Vu (več o programu Benis, 1998), ki v demo verziji edini omogoča izdelavo večjih pomnilnikov prevodov z vzporejanjem. Za izdelavo pomnilnika prevodov smo uporabili dve tretjini besedila, izvornika in prevoda (približno 9.000 besed), pri tem pa nismo vključili uvoda. V pomnilnik je bilo vključeno tudi kazalo, kar je treba upoštevati pri razlagi rezultatov, predvsem polnih zadetkov. Vsa imena zdravil v naslovih posameznih odsekov so bila tako polni zadetek, ker so bila prevedena že v kazalu. Pomnilnik je po popravkih rezultatov vzporejanja vseboval 840 prevodnih enot. Za sam preskus tako pridobljenega pomnilnika je bila uporabljena zadnja tretjina besedila (približno 3.000 besed).

Preskus je potekal tako, da smo v programu Déjà Vu ustvarili nov prevajalski projekt, določili za izhodiščni jezik slovenščino in ciljni jezik angleščino ter projektu priredili pomnilnik prevodov, ki smo ga ustvarili prej z vzporejanjem. Stopnjo meglenosti (*fuzziness*)

lahko nastavimo od 1 do 9; pri tem 9 pomeni najvišjo stopnjo tolerance. Za preskus smo izbrali meglenost 7. Ko so bile splošne nastavitve za projekt končane, smo lahko uvozili izhodiščno besedilo, torej zadnjo tretjino Vademecuma. Program je besedilo razdelil na prevodne enote in samodejno pred začetkom prevajanja v pomnilniku prevodov poiskal vsa polna in meglena ujemanja. To opravilo je trajalo nekaj minut, nato pa so se na zaslonu v ciljnih poljih pokazali vsi polni zadetki, označeni z zeleno, in vsi megleni zadetki, označeni z vijolično barvo.

Preskusno besedilo je obsegalo 375 prevodnih enot. Zaradi boljše preglednosti rezultatov pri polnih zadetkih v celoti navajamo vse, ki so se pojavili več kot dvakrat, kajti ti deloma sodijo v samo shemo besedilne vrste. Posebej so navedeni tudi vsi polni zadetki, ki so rezultat prevedenega kazala (imena zdravil). Meglenih zadetkov ne navajamo posebej, upoštevani pa so bili le »uporabni« predlogi. V oklepajih spodaj so navedeni odstotki od skupnega števila prevodnih enot v preskusnem besedilu.

Polni zadetki:

<i>Sestava</i>	10
<i>Indikacije</i>	7
<i>Kontraindikacije</i>	7
<i>Doziranje in uporaba</i>	8
<i>Registracijski status</i>	10
<i>Zdravilo se sme izdajati tudi brez zdravniškega recepta.</i>	6
<i>Delovanje</i>	8
<i>Previdnostni ukrepi</i>	3
Zadetki iz kazala:	14
Drugi polni zadetki:	9
Skupno število polnih zadetkov:	82 (21,8%)
Megleni zadetki:	26 (6,9%)
Skupno število zadetkov:	108 (28,7%)

Glede na to, da je bil preskusni pomnilnik prevodov razmeroma majhen, je zgornji rezultat kar zadovoljiv. Če bi ob tem prevajalskem projektu uporabljali še kakovostno terminološko banko, bi bilo z uporabo programa s pomnilnikom prevodov mogoče prihraniti približno tretjino časa, ali z drugimi besedami, program bi samodejno z uporabnimi prevodi nadomestil okrog 33% besedila, saj bi v vseh prevodnih enotah brez zadetka nadomestil vsaj strokovne termine, teh pa je precej. Po drugi strani se moramo zavedati, da je bilo preskusno besedilo specifično zaradi ponavljanja, saj so polni zadetki omejeni na približno deset prevodnih enot, ki se ponavljajo v vsem besedilu. Drugih polnih zadetkov je bilo razmeroma malo, megleni zadetki pa kljub uporabnim predlogom še vedno terjajo prevajalčevo delo.

Če bi se podjetje Lek zgolj na podlagi zgornjih rezultatov odločalo, ali naj pri prevajanju svojih besedil začne uvajati programe s pomnilnikom prevodov, odločitev ne bi bila lahka. Že programska oprema je precejšnja naložba, poleg tega pa je treba zagotoviti ustrezno strojno opremo in infrastrukturo, organizirati izobraževanje delavcev in izdelati povsem novo strategijo upravljanja besedil in podatkovnih zbirk. To je dolgotrajen in zahteven proces, ki ga pogosto otežuje še nenaklonjenost prevajalcev novim tehnologijam. Če si ob vsem tem trudu podjetje lahko v najboljšem primeru obeta za trideset odstotkov večjo učinkovitost prevajalcev, je to morda premalo tehten razlog za tako globok poseg v ustaljeno prevajalsko delo.

Dodati je treba, da so pomnilniki prevodov zares dragoceni pri prevajanju novejših različic že kdaj prej prevedenih besedil. Tu bi bilo »ročno« primerjanje stare in nove različice dolgotrajen in dolgočasen postopek, če pa imamo na voljo že izdelan pomnilnik prevodov prejšnje različice, nas ta samodejno opozori na razlike, drugo pa opravi sam. Mnogi

uporabniki tovrstne programe uporabljajo večinoma za to.

Po drugi strani pa se je pri nekaterih uporabnikih v tujini – podobno kot pred leti ob strojnem prevajanju – pojavila težnja, da bi z načrtnimi posegi v produkcijo besedila pripravili tako, da bi bila primernejša za računalniško obdelavo, v tem primeru za prevajanje s pomnilniki prevodov (Brungs, 1996). Tako bi pisce besedil navajali na rabo t.i. nadzorovanega jezika (*controlled language*), npr. krajših povedi, omejenega števila stavčnih struktur ipd., in s tem sčasoma dosegli nekakšno standardizacijo jezika ne le na terminološki, ampak tudi na skladenjski in slogovni ravni. Načelo nadzorovanega vnosa, ki zagotavlja sprejemljiv iznos (*controlled input – acceptable output*), se je s pridom že uveljavilo v nekaterih segmentih strojnega prevajanja (Hutchins, 1992; Eijk, 1998), vendar je vprašanje, ali ta način dolgoročno obeta uspeh tudi v računalniško podprtem prevajanju.

Kljub upravičenim pomislekom si oglejmo nekaj primerov megleenega ujemanja opisane besedila Lekove domače lekarne, ki kažejo, da so kljub nadvse standardizirani besedilni vrsti vložnega listka pri zdravilih precejšnje razlike. Navedeni primeri so zbrani iz odsekov z naslovom Kontraindikacije.

- Zdravila ne smejo jemati ljudje, preobčutljivi za sestavine zdravila, ljudje s porfirijo, jetrno in ledvično okvaro, poškodovano sluznico želodca in dvanajstnika ter krvavitvijo iz prebavil, preobčutljivi za nesteroidne antirevmatike, nagnjeni h krvavitvam.
- preobčutljivost za acetilsalicilno kislino in ibuprofen, bolniki z razjedo želodca ali dvanajstnika
- Gela Diverin ne smejo uporabljati ljudje, ki so preobčutljivi za ibuprofen, druge nesteroidne antirevmatike, in tisti, ki so nagnjeni k alergijam.
- Gela Diverin ne smemo nanašati na poškodovano kožo.

- Miospraya ne smemo pršiti na poškodovano kožo, v oči in telesne odprtine.
- Inhaliranje kapljic Mentoklar ni dovoljeno pri preobčutljivosti za eterična olja, bronhialni astmi in oslovskem kašlju.
- Gela Mentoklar ne smemo uporabljati na poškodovani koži, pri preobčutljivosti za eterična olja, bronhialni astmi in oslovskem kašlju.
- preobčutljivost za sestavine zdravila, suho vnetje nosne sluznice
- Kapljic ne smemo jemati pri napredujočih sistemskih boleznih: tuberkulozi, levkozah, kolagenozah in multipli sklerozi ter pri znani preobčutljivosti za izdelek.
- Kapljic ne smejo uživati bolniki z jetrno boleznijo, razjedo želodca ali dvanajstnika in otroci, stari manj kot 6 let.
- Nosečnicam in otrokom, starim manj kot 6 let, odsvetujemo jemanje kapsul.
- Zdravila se ne sme uporabljati v prvih treh mesecih nosečnosti in pri preobčutljivosti za njegove sestavine.
- TRIANOLA ne smejo jemati moški, ki so preobčutljivi za katerokoli sestavino zdravila.

Kontraindikacije so deloma opisane v obliki povedi, deloma pa zgolj naštetih v alinejah. Pri povedih se pojavlja precej različnih izraznih variacij za isti pomen, namreč odsvetovanja: *...ne smejo jemati ljudje..., ...ne smemo uporabljati..., ...ne smemo jemati..., ...ne smejo uživati bolniki..., ...odsvetujemo jemanje..., ...ne smejo jemati moški..., ...ni primeren za ljudi..., ...ne smemo uporabiti..., ...ni dovoljeno...* V nekaterih primerih je zdravilo navedeno z imenom (*TRIANOLA*), drugod z obliko in imenom (*gel Mentoklar*), ponekod zgolj z obliko (*kapljice*), ponekod pa je omenjeno le *zdravilo*. Več možnosti je tudi pri preobčutljivosti za sestavine zdravila: *...preobčutljivi za sestavine zdravila..., ...preobčutljivost za sestavine zdravila..., pri znani preobčutljivosti za izdelek..., ...pri preobčutljivosti za njegove*

sestavine..., ...preobčutljivi za katerokoli sestavino zdravila. Takih variacij je še več, a jih tu ne bomo naštevali, kajti želeli smo predvsem pokazati, na kako različne načine se že v tako »strogi« besedilni vrsti izražajo podobne ali enake vsebine. Večja doslednost v izražanju bi nedvomno pomenila tudi boljše rezultate pri prevajanju s pomnilnikom prevodov, kako pa bi ta vplivala na komunikativno funkcionalnost besedila, je drugo vprašanje, ki se mu v okviru tega prispevka žal ne moremo podrobneje posvetiti.

Zaključek

Programi s pomnilnikom prevodov imajo torej svoje omejitve in za zdaj ne prinašajo revolucije v vse segmente prevajalskega dela. Na podlagi povedanega je vidno, pri kakšnih vrstah besedil ti programi največ obetajo, kot posledica pa iz tega izhaja tudi tip uporabnika. Izkušnje kažejo, da se finančna in časovna naložba v program s pomnilnikom prevodov samostojnim prevajalcem ne splača vedno, vsaj ne tistim, ki se srečujejo z zelo raznolikimi besedili. Tovrstna orodja so najbolj uporabna za podjetja ali ustanove, v katerih veliko prevajalcev prevaja veliko med seboj sorodnih besedil z določenega – čim bolj ozkega – področja, lahko pa tudi prevajalskim agencijam, ki sodelujejo z velikimi naročniki. V takem okolju je možno izkoristiti vse prednosti, ki jih tovrstna orodja ponujajo, npr. da več prevajalcev prevaja isti projekt in prek računalniške mreže oblikuje obsežen pomnilnik prevodov in pripadajoče terminološke banke, da se projekt prevaja v več jezikov hkrati, da je mogoč vpogled v napredovanje dela itd.

V Sloveniji je uporabnikov tovrstnih orodij še razmeroma malo. Programe TRADOS Translator's Workbench, MultiTerm in WinAlign pri prevajanju zakonodaje in drugih evropskih dokumentov uporablja Služba Vlade RS za evropske zadeve, vendar ta orodja

tudi pri njih še niso povsem udomačena. Sčasoma se bodo te tehnologije verjetno uveljavile tudi v slovenskih podjetjih, vsaj v tistih, ki so izrazito mednarodno usmerjena in imajo svoje prevajalce.

S pomnilnikom prevodov, ki sodi k prevajalskemu projektu, se spreminjajo klasični odnosi med naročnikom in prevajalcem. Naročnik lahko zahteva, da se za določeni projekt uporabi določena programska oprema in jo celo sam zagotovi, prevajalec ali prevajalska agencija lahko dejstvo, da uporablja določeni program, predstavi kot konkurenčno prednost, naročnik je prek pomnilnika prevodov »vezan« na izbrano prevajalsko skupino, če mu ta pomnilnika ob končanem projektu ne izroči; vse to se pojavlja v prevajanju kot tržni storitvi in prinaša temeljite spremembe v doslej uveljavljeni pretok besedil.

Prvi pogoj, da je prevajanje s temi orodji sploh mogoče, pa je posredovanje izvirnega besedila v elektronski obliki. To po ugotovitvah prevajalcev pri nas in drugod še zdaleč ni samoumevno. Kljub prevladi računalnika v produkciji, obdelavi in pretoku besedil številni naročniki prevode še vedno pošljejo na papirju ali telefaksu. V prihodnje bo torej treba kaj narediti tudi za to. Pri tem bi bil najenostavnejši, pa tudi najradikalnejši ukrep ta, da bi naročnik pokril stroške za skeniranje in obdelavo s programom za OCR oziroma pretipkavanje.

Pri nadaljnjem razvoju teh orodij se kaže več smeri. Za večje evropske jezike je zanimiva integracija programov s pomnilnikom prevodov s sistemi za strojno prevajanje. Tako program za vse prevodne enote, za katere ni zadetka v pomnilniku prevodov, predlaga strojni prevod. Ker te možnosti za slovensščino še nekaj časa ne bomo imeli, so za nas pomembnejše izboljšave pri znakovni podpori in prepoznavanju končnic pri sklanjanju. Novosti se obetajo tudi pri iskanju mrglenih zadetkov, predvsem pri definiciji pre-

vodne enote in iskanja zadetkov na podpodvedni ravni.

Sodobne prevajalske tehnologije kljub svojim omejitvam prinašajo opazen napredek vsaj v določenem segmentu prevajalskega dela – pri prevajanju ponavljajočih se besedil s tehničnih, znanstvenih, pravnih in drugih področij, to pa je hkrati tudi tisti segment, v katerem se potrebe po prevodih najhitreje povečujejo. Poznavanje teh orodij bo zato kmalu postalo nujno za mnoge poklicne prevajalce, pri tem pa upamo, da se bodo orodja s svojim delovanjem postopno prilagajala jezikovni ustvarjalnosti prevajalcev in ne obratno.

Viri:

Arntz, R. in Picht, H. (1995). Einführung in die Terminologiearbeit. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms.

Benis, M. (1998). Review of Atril's Déjà Vu 2. Translation Journal 2 (1). <http://www accurapid.com/journal/03TM2.htm>

Brungs, B. (1996). Translation Memories als Komponente integrierter Übersetzungssysteme. Saarbrücker Studien zu Sprachdatenverarbeitung und Übersetzen. Saarbrücken: Universität des Saarlandes.

Eijk, P. v. d. (1998). Controlled Languages in Technical Documentation. Elsnews 7/1, str. 4–5.

Erjavec, T. (1997). Računalniške zbirke besedil. Jezik in slovstvo, 42/2-3, str. 81-96. <http://nl.ijs.si/et/Bib/SIKorpus/sIKorpus-la2/>

Falcone, S. (1998). Translation Aid Soft-

ware. Translation Journal 2 (1). <http://www accurapid.com/journal/03TM2.htm>

Heyn, M. (1998). Present and future needs in the CAT-world. <http://www.dcu.ie/~salis/cat&intr.htm>

Holloway, T. (1996). Translation Memory Software. ITI Bulletin, August 1996, str. 16–27.

Hutchins, W. J.; Somers, H. L. (1992). An Introduction to Machine Translation. London: Academic Press.

Reinke, U. in Schmitz, K.-D. (1998) Testing the Machine Readable Terminology Interchange Format (MARTIF). Saarbrücker Studien zu Sprachdatenverarbeitung und Übersetzen. Saarbrücken: Universität des Saarlandes.

Schüller, T. (1995). Integrierte Übersetzungssysteme. Saarbrücker Studien zu Sprachdatenverarbeitung und Übersetzen. Saarbrücken: Universität des Saarlandes.

Seybold, M. (1995). Terminologieverwaltung unter Windows – Eine vergleichende Untersuchung. Saarbrücker Studien zu Sprachdatenverarbeitung und Übersetzen. Saarbrücken: Universität des Saarlandes.

Skubic, A. (1997). Računalniški programi za prevajanje. Mostovi XXXI, str. 28–37.

Spies, C. (1995). Vergleichende Untersuchung von integrierten Übersetzungssystemen mit Translation-Memory-Komponente. Saarbrücker Studien zu Sprachdatenverarbeitung und Übersetzen. Saarbrücken: Universität des Saarlandes.